

Václav Havel

poselství konferenci ke zrušení Varšavské smlouvy

Vážení přátelé, milí hosté,
původně jsem chtěl na této konferenci o Varšavské smlouvě a o rozšiřování NATO improvizovaně promluvit a svému vystoupení dát osobní, odlehčený ráz. Chtěl jsem to udělat proto, že politologických a vědeckých studií zazní nepochybně dost, ale je třeba uchovat i osobní vzpomínky a osobní způsob prožívání. A já jsem opravdu byl ve středu dění a na leccos zajímavého si vzpomínám a tak mi dovoluji abych se proto alespoň na dálku s vámi o pár vzpomínek podělil.

Především a hlavně si vzpomínám, že Západ nebyl připraven na sám fakt, že by se mohla zhroutit železná opona a že by se Severoatlantická aliance a tehdejší Evropská společenství mohly rozšiřovat. Nepovažuji to za nijak zvláštní a neobvyklé. Naopak. Kdo je příliš připraven na dějiny, je mi trochu podezřelý. Nicméně tak to bylo a nikdo v té chvíli přesně nevěděl, co dělat, zda rozšiřovat západní bezpečnostní struktury o nové členy, rozpustit obě západní i východní bezpečnostní aliance v Evropě a zda to prosazovat s vehemencí nebo opatrně, rychle či pomalu. Stále tu totiž byla Varšavská smlouva, jeden ze základních, ne-li vůbec nejdůležitější pilíř celého komunistického společenství.

Bezprostředně po pádu železné opony bylo možné ihned uvolnit cenzuru a svobodu tisku, bylo možné připravovat privatizaci, bylo možné leccos. Myšlenky velmi nekonvenční a do té doby nemyslitelné bylo náhle možné nejen vyslovit, ale i uskutečňovat. Ale Varšavská smlouva zůstávala tabu. Požadovat zrušení Varšavského paktu bylo za hranicí dovoleného. Takřikajíc poslední tabu. Mluvím pochopitelně o době bezprostředně po pádu Železné opony.

Ale jak může jednat někdo, kdo neví, co přesně chce s někým, kdo sice ví, co by chtěl, ale zdráhá se to vyslovit?

To bylo pro tehdejší situaci charakteristické. Vzpomínám-li si na mnohé rozhovory, které jsem na téma neblížší budoucnosti vedl s prezidenty Bushem, Mitterrandem a dalšími, pak se mi vynořuje přesně tato atmosféra podivné rozpolcenosti. Přitom ale bylo jasné, že je třeba něco dělat, že je třeba se rozhodnout, že je třeba vědět, jaké by mělo být politické a především bezpečnostní uspořádání. A věděli jsme, že není mnoho času na přemýšlení. Byl to tedy velmi zrychlený diskurs, zrychlená debata, kdy politická a diplomatická jednání ztrácela konvenční charakter, obvyklý v dobách klidnějších.

Já si vzpomínám, že jsme jednou s francouzským ministrem zahraničí při politickém jednání kreslili na papír různé varianty struktury evropských organizací, jejich vzájemný vztah, jejich postavení, jejich význam. A nebývá obvyklé, aby si dva politici někde na kanapi kreslili obraz budoucího světa.

Vzpomínám si také, že na schůzce v Moskvě, která měla rozhodnout o zrušení Varšavského paktu, se najednou Maďaři z důvodů historicky pochopitelných postavili proti. Jejich země velmi trpěla a krvácela za to, že svého času chtěla z Varšavského paktu vystoupit a teď by měla vystoupit jakoby nic? Maďarsko chtělo pryč, ale nemohlo by vystoupit z paktu, který by byl mezitím zrušen. Ono ho potřebovalo z důvodů symbolicko-historických. To je jeden z mnoha a mnoha příkladů, jimiž lze ilustrovat absurditu, rozpolcenost a zvláštnost tehdejší situace.

Já měl nejen to štěstí, že jsem směl do těchto věcí mluvit, ale měl jsem na ně i přímý vliv, neboť jsem u všech jednání byl. Měl jsem i tu mimořádnou příležitost, že jsem jako představitel předsednické země Varšavského paktu, předsedal závěrečnému summitu v Praze a do celého světa jsem mohl vyhlásit: Varšavský pakt od této chvíle neexistuje. A to byla věta vskutku nedozírného významu, neboť do té doby se vše odehrávalo v podmínkách bipolárního rozdělení světa a tudíž se týkalo celé politické a bezpečnostní struktury světa.

Dnes je svět pluralitní, bohatší, multipolární. A i ti Maďaři nakonec souhlasili s naším postojem a snad i takovéhle detaily stojí za zaznamenání. Ovšem detail vytržený ze souvislostí může také mást. Uvědomuji si například, jak živá byla myšlenka o rozpuštění obou vojenských bloků a o budování nové celoevropské bezpečnostní struktury. Ti, kteří ji kdysi vyslovili, jsou dnes neprávem považováni bezmála za kryptokomunisty. Byli to přece i pravicoví politici a politologové na Západě, kteří takovou myšlenku hájili. Hledali jsme nový řád, nový způsob politického uspořádání a v té souvislosti padaly nejrůznější návrhy či alternativy.

To byla tedy doba velmi zrychleného avšak zásadního hledání nové podoby Evropy a nepřímo vlastně i celého světa.

Váš

VH

Přepis mluveného slova, nepatrně redigováno